

11. Służba zawodowa. Biuletyn Informacji Publicznej Ministerstwa Obrony Narodowej. URL: <https://archiwum2019-bip.mon.gov.pl/przydatne-informacje/artukul/sluzba-zawodowa/wojskowa-suzba-kobiet-10325478/>

12. Służba wojskowa kobiet w Siłach Zbrojnych RP wczoraj i dziś. Ministerstwo Obrony Narodowej). URL: <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/sluzba-wojskowa-kobiet-w-silach-zbrojnych-rp-wczoraj-i-dzis>

Козлова Л.Б.

кандидат історичних наук, доцент,

Черкаська медична академія

ФОРМУВАННЯ ЗАСАД АВТОНОМІЇ КОЗАЦТВА В РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ

Наприкінці XVI ст. перші зародки автономії набувають свого поширення на території Запорозької Січі. Ключові елементи самоврядування проявлялися у ліквідації місцевих органів влади і встановленню самоврядування на зразок запорозького. Відчуваючи реальну загрозу своєму існуванню, місцева влада зверталася до вищих урядових інстанцій з проханням придушити «козацьку сваволю». Так, черкаський і канівський староста Олександр Вишневецький писав до коронного канцлера Яна Замойського, що Криштоф Косинський, зібравши дві тисячі козаків, «розливав кров людей невинних (шляхти. – В. Щ.) у королівських володіннях, замки, міста та інші маєтності шляхетські попалив» [1]. У цьому самому листі Вишневецький повідомляв про намір козацького ватажка визнати верховенство московського царя. Звертаючись 11 січня 1593 р. до луцького гродського суду, шляхта висловлювала занепокоєння з приводу дій козаків, які на Волині «до присяг на послушество своє примушають» [2], тобто спонукають населення, зокрема шляхту, складати присягу на користь Війська Запорозького. Наслідом цих подій стала поява конституції вального сейму від 15 червня 1593 р.

Важливим джерелом, яке проливає світло на погляди «людей лицарських», є «Кондиції» Семерія Наливайка, подані у 1596 р. королю Сигізмунду III. Цей документ містив пропозицію здійснити радикальну реформу козацького устрою шляхом створення на незаселеній території південніше Брацлавщини так званого Бузько-Дністровського війська з сильною гетьманською владою. У «Кондиціях» вмотивувалися принципи підданства та служби за державний кошт із вказівкою на географічні межі утворення [3].

Навіть поразка повстань 90-х років XVI ст. не зупинила апеляції козацтва до лицарських ідеалів і намагань визнання «коронними синами» з претензіями на право щодо придніпровських земель як ареалу своїх

вияткових інтересів. Внутрішня конфронтація в країні – «рокош», тобто шляхетський виступ проти короля (1606–1608), та проведення експансіоністської політики не сприяли вирішенню козацького питання.

На контрольованих територіях козаки, як правило, прагнули встановити власне правосуддя. У 1616 р. козаки не визнавали «ні магістратів у містах, ні старост, ні гетьманів, вони самі встановлюють собі право, самі обирають урядників і ватажків й наче створюють у великій Речі Посполитій іншу Республіку» [4].

В переважній більшості відстоювання козацтвом корпоративних інтересів супроводжувалося прагненням домогтися прав для всіх мешканців «України», козацькі ватажки майбутню «Україну» як частину Речі Посполитої вбачали в демократичних формах правління без втручання коронного війська.

Більш успішно ідея козацької автономії реалізовувалася з початком Визвольної війни. У всякому разі реалізація задуму мала б призвести до реформування державного устрою в напрямі зміцнення королівської влади як запоруки стримання магнатського і шляхетського свавілля. Водночас смерть Владислава IV істотно вплинула на плани Б. Хмельницького. Втративши в особі короля протектора, козаки звернули увагу на московського царя Олексія Михайловича як потенційного кандидата на трон Речі Посполитої. Завдяки його підтримці планувалося урівняти козацький статус із шляхетським й утворити в «Україні» широку автономію. Невиправданість сподівань змусила Б. Хмельницького підтримати у боротьбі за монарший престол кандидатуру Яна Казимира. На думку деяких дослідників, цим було зумовлене і здійснення походу на західноукраїнські землі, під час якого гетьман висував значно поміркованіші пропозиції, зокрема щодо збільшення вдвічі чисельності реєстру, захисту православної церкви та підпорядкування Війська Запорозького лише владі короля.

Отже, гетьман вперше офіційно висловив намір створити окрему державу. Підсумовуючи, зауважимо, що основні засади самоврядності як важливого чинника автономії були витворені на Запорозькій Січі. Вони зумовили появу різних політичних проєктів, в яких провідну роль відігравало Військо Запорозьке. Боротьба козацтва за права та привілеї призводила до перенесення принципів співжиття запорозької громади на волості. Із розгортанням Визвольної війни вона кристалізується у намір відродження власної держави як спадкоємниці Київської Русі.

Список використаних джерел:

1. Голобуцький В. Запорозьке козацтво / В. Голобуцький. – К.: Вища школа, 1994. – С. 156–349 ; Щербак В. Генеза національно-визвольного руху в Україні / В. Щербак // Магістеріум. Історичні студії. – К., 2004. – Вип. 17. – С. 4–12.
2. Еріх Лясота зі Стеблева. Щоденник / Еріх Лясота зі Стеблева // Жовтень. – 1984. – № 10. – С. 104–107.
3. Селянський рух на Україні 1569–1647 рр. : зб. док. і матер. – К., 1993. – С. 346.